

K životnému jubileu Františka Miku

V tomto roku si pripomíname 80. narodeniny popredného slovenského literárneho vedca prof. Františka Miku, DrSc. (nar. 13. 4. 1920, Lipany). Pri príležitosti vzácneho životného jubilea sa nad výsledkami rozsiahlej bádateľskej aktivity Františka Miku zamýšľajú z rozličných aspektov prof. PhDr. P. Zajac, DrSc. (Bratislava), prof. PhDr. Z. Mathauser, DrSc. (Praha) a pracovníci Ústavu literárnej a umeleckej komunikácie FF Univerzity Konštantína Filozofa prof. PhDr. L. Plesník, CSc., Mgr. J. Fújak, Mgr. M. Fújaková, Mgr. Z. Rédey, PhD., PhDr. M. Valentová.

Red.

Druhá strana mince

František Miko patrí do generácie literárnych vedcov, ktorých východiskom bola na začiatku ich dráhy dôvera vo vedecké poznanie, tak ako bola charakteristická pre tridsiate roky, logický pozitivizmus, štrukturalizmus a semiotiku.

Keď sledujeme korene vedeckej dráhy Františka Miku, o ktorých on sám nikdy veľa nehovoril, prideme vždy k menu Karl Bühler.

Karl Bühler stál na začiatku cesty ku *generálnej štylistike* Františka Miku. Jeho základný vedecký objav spočíva v obrate od deskriptívnej k funkčnej koncepcii jazyka. Vo svojom modeli jazyka ako *organonu* vychádza z Platóna a z jeho predstavy, že jazyk je *organum* na to, aby niekto niekomu niečo referoval o veciach. Bühler na základe toho identifikoval tri základné funkcie jazyka: referenčnú, reprezentujúcu vzťah jazyka k veciam, výrazovú, vyjadrujúcu vzťah odosielateľa k jazyku, a apelatívnu, zohľadňujúcu vzťah príjemcu a jazyka.

Karl Bühler postavil základy komunikačno-semiotického modelu jazyka, na ktorý nadviazali všetci, čo pracovali s funkčnou a znakovou analýzou jazyka; spomeňme aspoň Jakobsona, Mukařovského či Rifaithra.

František Miko vypracoval na podloží Bühlerových troch jazykových funkcií svoj model generálnej štylistiky, založenej na rozličných konfiguráciách štyroch základných funkcií: operatívnej a ikonickej, rozlišujúcej persuazívny a referenčný rozmer jazyka, a pojmovej a zážitkovej, rozlišujúcej ich mieru konkrétnosti a abstraktnosti.

Pre Františka Miku – rovnako ako pre Karla Bühlera – ostala referenčnosť (tematickosť) vždy základnou funkciou jazyka. Preto sa Miko sústredil na umelecké a vedecké texty, preto ostal presvedčený, že základným vedeckým predpokladom je skúmanie prediktabilných, opakujúcich sa javov. Z toho pramenila aj jeho dôvera v teóriu komunikácie ako exaktnú, explanatívnu vedu.

Postštrukturalizmus urobil krok, ktorý vyplýval zo skúsenosti mediálnej spoločnosti. V nej začalo dominovať pôsobenie (mienenie) nad referenciou (poznaním), *rétorika*

nad *estetikou*, kontingentnosť, náhodnosť a jedinečnosť javov nad ich kontinuitou, opakovateľnosťou, všeobecnosťou.

Tomuto kroku zodpovedala v postštrukturalizme aj zmena vedeckej paradigmy. Miesto poznania zaujalo mienenie, miesto abstrahovania podobnosti a totožnosti vnímanie rozličností, miesto metonymickej pojmovosti metaforická, asociatívna analogickosť, miesto sily vysvetlenia (explanácie) názornosť príbehu (narácie).

Zdalo by sa, že František Miko sa ocitol voči postštrukturalizmu v priamej opozícii. A predsa to nie je tak. Jeho spôsob videnia má aj druhú stranu mince. Už v šesťdesiatych rokoch kladie proti vedeckej racionalite iracionalitu umenia. Hovorí o „prvku menlivého, náhodilého, nepredvídaného, negatívneho, jednotlivého, iracionálneho“ ako o „domovskej pôde umenia“ a kladie si otázku, do akej miery môže „dohoniť racionalita vedy iracionalitu umenia“.

Už v tom čase si veľmi presne uvedomuje, že na počiatku každej vedeckej analýzy stojí intuícia, „plodná a útešná“, „dôverivá“, „dlhonohá a rýchlonohá“, „vypĺňajúca a uceľujúca“, „odvážna a veľkolepá“, „brodiaca sa v temných počiatkoch, hľadiaca za mihotavé obzory“. V textoch z posledného vedeckého obdobia sa až uvzato venuje zážitku a jeho evidencii. A tá nie je možná bez intuície, inak ako pokus o uchopenie čohosi letného, nezreteľného, chvejivého, sotva vnímateľného, zaznamenateľného len vo svojej asociatívnej podobe, ktorá identifikuje neznáme približným spájaním známeho v nových, dovtedy neznámych, nevidaných, neakceptovaných a neopakovateľných súvislostiach.

Práve problém neopakovateľnosti znepokojuje Františka Miku už oddávna. V pamäti mi utkvelo jedno nitrianske ráno zo začiatku sedemdesiatych rokov. František Miko prespával vtedy počas pravidelných metodologických seminárov v miestnosti Kabinetu literárnej komunikácie. Ráno nám s miernym údivom porozprával, ako si večer listoval v knihe *Orbis pictus* a našiel v nej do kameňa vytesaný zákonník ktoréhosi sumerského vládcu. Stálo v ňom toto: „V pondelok prišli do práce všetci. V utorok prišli do práce všetci. V stredu neprišiel do práce Xenothop.“ – „Vidíte,“ povedal Miko takmer zasnene. „Tí všetci sa do dejín nedostali. Do dejín sa dostal ten, čo neprišiel do práce.“

Tento príbeh o dejinnosti neprediktability je aj o Františkovi Mikovi. Aj on je však príbehom na druhej strane mince. František Miko ostáva totiž v práci aj vtedy, keď z nej už všetci odišli.

Peter Zajac

Nihil v poezii 20. století

(Básnické významy a kontexty smyslu)

1. V celoživotním díle prof. Františka Mika mne vždy upoutávaly nejen takové jeho jasně viditelné vědecké činy, jako je jeho soustava výrazových prostředků, nýbrž i takové charakteristiky uměleckých jevů, jež jsou na první pohled méně viditelné. Při své nedávne čestné inauguraci na nitranské univerzitě jsem měl příležitost aspoň krátce se dotknout Mikovy charakteristiky recepce: Při ní „čitatel“ recipuje naozaj dielo autora, a nie nejaký